

УДК 502.13(477.85)

Кілінська К.Й., Скутар Т.Д., Лопушняк Л.В., Паламар Д.Б.

ПАРКИ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ – ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті охарактеризовані теоретико-методичні засади вивчення просторово-функціональної рекреаційної діяльності парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, представлений аналіз сучасного функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Чернівецької області; виявлені проблемні та перспективні аспекти функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Чернівецької області.

Ключові слова: парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, рекреаційне природокористування, природоохоронний фонд, реєстр територій та об'єктів природно заповідного фонду, паркове дозвілля.

В статтє охарактеризовань теоретико-методические засады изучения пространственно-функциональной рекреационной деятельности парков-памятников садово-паркового искусства, представленный анализ современного функционирования парков-памятников садово-паркового искусства Черновицкой области, выявлены проблемные и перспективные аспекты функционирования парков-памятников садово-паркового искусства Черновицкой области.

Ключевые слова: парки-памятники садово-паркового искусства, рекреационное природопользование, природоохранный фонд, реестр территорий и объектов природоохранного фонда, парковый досуг.

The article deals with the theoretical and methodical research principles of spatial-functional recreational activity of the parks-monuments of landscape architecture. The authors analyze functioning of the parks-monuments of landscape architecture and identify its problematic and prospective aspects in the Chernivtsi region.

Key words: park monuments of landscape architecture, recreation nature management, environmental fund, register of protected areas and objects, park leisure.

Актуальність дослідження: В Чернівецькій області налічується 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (в Україні – 512), які є основними рекреаційними територіями в межах населених пунктів. На території заповідних парків забезпечуються естетичні, природоохоронні та рекреаційні функції. Для ефективного використання їхнього значного

рекреаційного потенціалу, необхідно визначити умови, чинники, що впливають на просторово-територіальне рішення парків, уміло оперувати ними при забезпеченні рекреаційної функції не порушуючи цілісної функціональної картини даних об'єктів природно-заповідного фонду. Отже *об'єктом* дослідження публікації є парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (ППСПМ) Чернівецької області. *Предмет* дослідження складає рекреаційна діяльність, як одна з функцій парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. *Метою* дослідження є вивчення сучасної ситуації рекреаційного природокористування, що відбувається на території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у Чернівецькій області.

Для досягнення мети ставляться наступні *завдання*: аналіз теоретико-методичних засад вивчення просторово-функціональної рекреаційної діяльності парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; аналіз сучасного функціонування рекреаційної діяльності в парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва Чернівецької області; виявлення проблем та перспектив функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва в Чернівецькій області.

Відповідно до мети були використані наступні *методи* дослідження: *літературний* (опрацювання нормативних, наукових та наукових джерел, що містили дані щодо досліджуваних об'єкта та предмета); *історичний* (розгляд процесу створення парків в Чернівецькій області, що дозволяє з'ясувати генезис парків як місць масового відпочинку населення, специфіку їх закладання); *системний* (розгляд парків, як цілісних утворень, що взаємопов'язані між собою та виявляють взаємозв'язок з зовнішніми чинниками парків – просторовим розміщенням, інфраструктурою та демографією населеного пункту); *статистичний* (використання даних природоохоронного управління Чернівецької області, звітів держадміністрації, реєстру природно-заповідних територій Чернівецької області); *аналітичний* (опрацювання і виконання аналітичної обробки, виокремлення структурних елементів парків-пам'яток садово-паркового мистецтва); *порівняння* (аналіз парків з позиції забезпечення на їх території рекреації на місцевому, обласному, державному рівнях; *моделювання* (створення спрощених моделей складних процесів, об'єктів, що дає можливість сконцентруватися на вагомих їх характеристиках та визначити властиву для них структуру, поведінку); *картографування* (відтворення на площині просторового розміщення ППСПМ, їх кількісних та якісних характеристик, що створює умови для аналізу географічного положення ППСПМ та потенціалу їх використання); *програмування* (використання ГІС-технологій для просування та підвищення рекреаційної привабливості ППСПМ).

Аналіз існуючого доробку по питанню дослідження. Вивченням рекреаційного природокористування у межах ППСПМ займалися Овсяннікова Н.В., Кілінська К.Й., Родічкін І.Д., Родічкіна О.І., Смаль І.В., Термена Б.К. Питання сучасного стану, структури та просторового аналізу ППСПМ висвітлені у працях Бизового М.Б., Горобчишина В.А.,

Кіндюка Б.В., Липи О.Л., Микулина Е.М., Сівака В.К., Фурдичко О.І., Юценка О.К. та ін. Дослідження рекреаційної діяльності здійснюються в роботах Грузя П.В., Стафійчука В.І., Шмагіна В.В. Визначення типологічних особливостей парків, організації паркового простору представили Білоус В.І., Бондар Ю.О., Вергунов А.С., Горохов В.К., Жирнов А.Д., Жегов С.О., Косаревський А.І., Рубцов Л.І. Стосовно визначення рекреаційного навантаження, то його методики описані в роботах Га понова Л.П., Ігнатюк О.А., Козир М.С., Пньовської О.М., Сирчін С.О., Тесленко І.К. Фоменка М.В.

Вчені А. Дзіов, В. Кірсанов, О. Копієвська, І. Петрова вивчають зарубіжний досвід рекреаційного природокористування в парках. За кордоном проблеми рекреаційних технологій у парковому просторі висвітлюються досить систематично, широко й комплексно. У дослідженні, підготовленому науковцем з Кембриджського університету Кранцем С., подається ґрунтовний аналіз різних аспектів розвитку паркової справи у Великобританії, а саме: реалізація концепції рекреаційних парків у міському середовищі, політика в сфері організації паркової роботи, методи роботи з різними соціально-віковими групами, а також питання дизайну і матеріально-технічного оснащення парків і рекреаційних зон [7, с.168].

Проблема паркового дозвілля залишається ще недостатньо визначеною і дослідженою в Україні. У науці не з'ясована роль парку як засобу компенсації і розрядки психічної і фізичної напруги людини. Хоча дослідження з соціології паркобудівництва (В. Ковтун), індустрії культури та дозвілля (Ю. Ключко, О. Олійник, О. Ригачов, Т. Ригачова, Н. Цимбалюк), вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду дозвілля, паркової сфери (А. Дзіов, В. Кірсанов, О. Копієвська, І. Петрова) розкривають сутність паркового дозвілля [6].

Значний внесок у розробку теоретичних аспектів соціології дозвілля внесли представники французької школи соціологів. Ж. Дюмазедьє визначав 3 психологічні функції дозвілля: *відпочинок, розваги та розвиток особистості*.

Доктор політичних наук Р. Сю в своїй праці «Дозвілля» виділяє умовно 4 види дозвіллевої діяльності: фізичну, практичну, культурну і соціальну. Основна ідея «освітнього дозвілля (Ж. Фурастьє, Ж. Дюмазедьє) полягає в наближенні «цивілізації дозвілля», яка виникає внаслідок науково-технічного прогресу, формуванням розвиненої системи послуг і сервісу, появи вільного часу і масової культури (Ж. Фурастьє), в той саме час надлишок вільного часу і беззмістовних, порожніх розваг може виявитися для суспільства ще більш небезпечним і руйнівним (Ж. Дюмазедьє). Щодо цього слушною є концепція безперервної освіти, що повинна супроводжувати людину протягом активного життя. Тому виникає потреба у розгалуженій системі закладів культури, зокрема у парках, які використовують різні форми культурно-освітньої діяльності в напрямі збагачення як окремої особистості, так і певних угруповань (колективів) в умовах дозвілля у ППСІМ [7, с.118]. І. Петрова,

визначаючи значимість дозвілля у контексті людської життєдіяльності, вказує на його сімейний, освітній, політичний, естетичний, науково-технічний, оздоровлюючий, соціальний, економічний аспекти, наголошує на значних можливостях оновлення, збагачення та актуалізації дозвіллевої діяльності відповідно до реальних запитів різних демографічних груп. Час дозвілля у парковому середовищі постає як умова вільної діяльності людей, що надає можливості кожному індивіду вибирати ті види діяльності, занять, що відсутні в багатьох видах трудової діяльності в робочий час або формах роботи інших закладів культури (наприклад, клубів) [6]. Термін «паркове дозвілля» означає сукупність занять до яких звертається особистість у вільний час задля відпочинку, розваг, розвитку свого інтелекту та соціальної самореалізації в межах природного середовища (парку) [3, с.60].

Дозвілля у ППСМ виконує низку функцій: рекреативну, екологічну, культурно-просвітницьку, комунікативну, виховну, гедоністичну. В соціології функція розкриває роль, яку соціальний інститут (або процес) виконує щодо потреб суспільства, соціальних груп, індивідів тощо. Виходячи з цих позицій, функції дозвілля в умовах ППСМ можна поділити на 2 основні напрями: рекреативну та духовну діяльність; остання пов'язана з духовним розвитком людини, її здібностей, а також з освоєнням загальнолюдських цінностей, що акумулює в собі паркова культура, і найважливіше – в створенні духовних цінностей особистістю [3, с.58].

Паркова дозвіллева сфера становить значний сегмент «загальної» культурно-дозвіллевої сфери, що має свою специфіку: надає можливість людині спілкуватися з природою, відчувати благотворний вплив паркового середовища, вільно обирати види занять і змінювати їх (переключатися з активних форм до пасивних, варіювати їх), спілкуватися з індивідами і групами людей [6].

Модернізація рекреаційного природокористування ППСМ можлива лише за умов переходу до нової якості, при реалізації комплексної соціально-культурної програми, спрямованої на вирішення організаційних, культурологічних, фінансових, технологічних, правових та інших завдань та спрямована на їхнє збереження й розвиток, посилення рекреаційного потенціалу ППСМ [5, с.102].

Виклад основного матеріалу. У Чернівецькій області, станом на 1.01.2011 р., функціонує 40 ППСМ, загальною площею 243,9 га. ППСМ становлять 13,3 % від загальної кількості об'єктів природно-заповідного фонду Чернівецької області [9].

Кількість ППСМ Чернівецької області становить 7,8 % від усіх ППСМ України, та удвічі перевищує пересічний український показник ППСМ по областях (20). За загальною площею ППСМ Чернівецької області вдвічі менші за пересічний український показник загальної площі парків в областях (548 га): пересічний показник площі парку в Україні становить 28 га, в Чернівецькій області – 6 га. Велика кількість та малі площі ППСМ зумовлені історичними передумовами розвитку парків: традиціями

паркобудівництва, характером формування маєтків на Буковині, площею та ландшафтом Чернівецької області. За кількістю ППСПМ місцевого значення Чернівецька область займає друге місце в Україні (усі 40 ППСПМ мають статус місцевих) [4, с.84].

З відомих парків на Буковині слід назвати Вікнянський, Глибоцький, Клинівський та парк у м. Хотині. У Чернівцях популярними є парки ім. Т.Г. Шевченка, Жовтневий та старовинний сквер на Соборній площі. Більшість з ППСПМ області заснована у ХІХ столітті [8, с.144].

Розміри ППСПМ Чернівецької області варіюються від 0,5 до 63,5 га. Під назвою парк-сквер до Реєстру занесено 3 парки м. Чернівців, які за площею відповідають даному виду ППСПМ. Проте до скверів в Чернівецькій області, за ознакою розміру (від 0,02 до 2 га) відносяться ще 11 ППСПМ. Парки, що мають найбільші площі, розміщені в Сторожинецькому, Кіцманському, Хотинському районах та у м. Чернівцях. Серед усіх парків лише 3 є парками масового відпочинку (ЦПКіВ ім. Т. Шевченка, Жовтневий парк та Романківецький ППСПМ). У Путильському районі ППСПМ відсутні.

Аналізуючи розміщення ППСПМ в адміністративних районах Чернівецької області, відзначимо, що найбільша кількість ППСПМ створена у м. Чернівцях та в Сторожинецькому районі (по 9). Сукупність цих парків складає 45 % всіх ППСПМ області. Пересічно на адміністративний район (без врахування ППСПМ обласного центру), припадає 3 парки (табл.1, рис.1). У структурі ППСПМ Чернівецької області за площею велику частку займають ППСПМ м. Чернівці (45 %), Сторожинецького (19,7 %) та Кіцманського(7,9 %) районів. Усереднений показник площі ППСПМ в районах Чернівецької області становить 4 га. У м. Чернівцях середня площа ППСПМ становить 12 га.

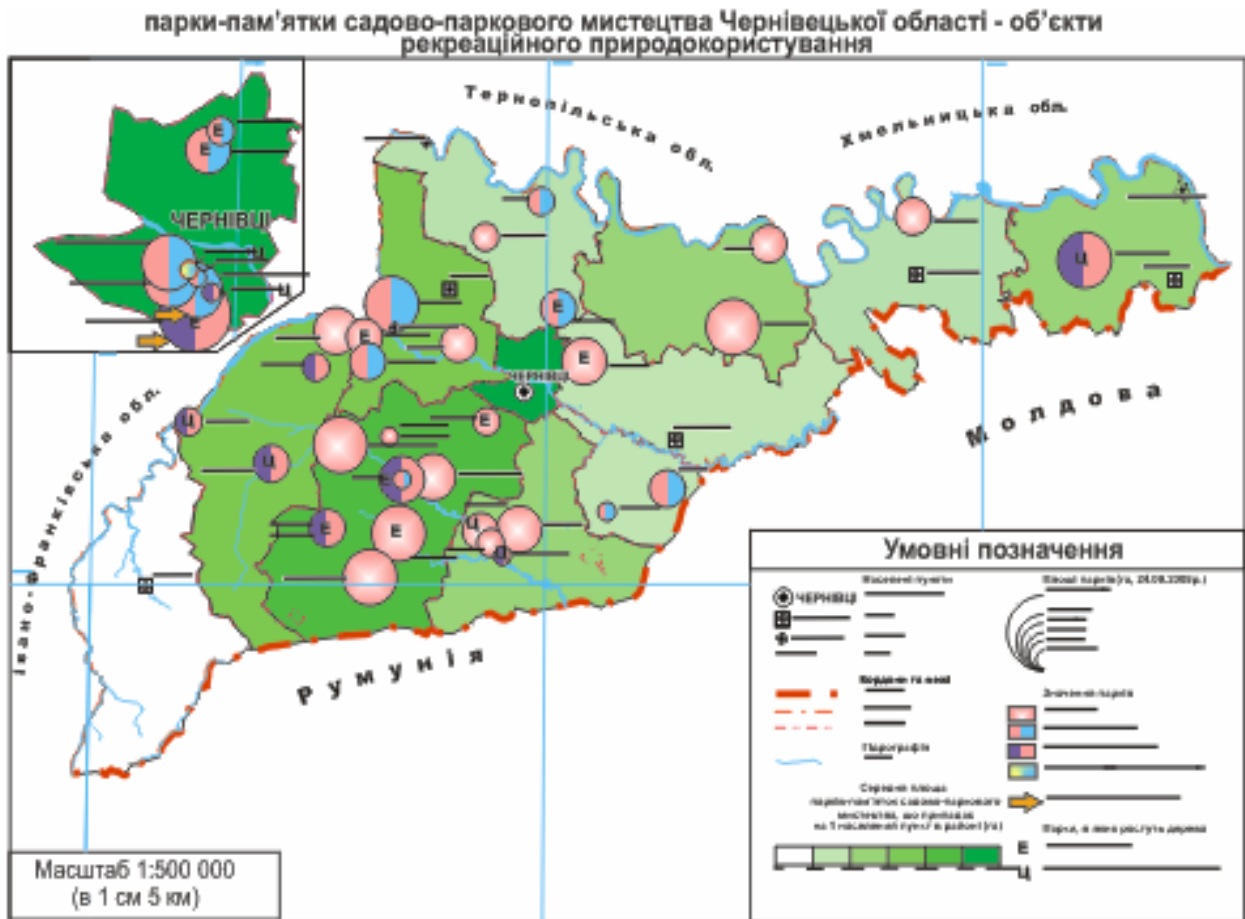
Таблиця 1

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в Чернівецькій області

№ пп.	Район	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва			
		Загальна кількість		площа	
		одиниць	%	га	%
1.	Вижницький	4	10	11,25	4,6
2.	Герцаївський	2	5	4	1,6
3.	Глибоцький	4	10	11,1	4,6
4.	Заставнівський	2	5	4	1,6
5.	Кельменецький	1	2,5	3,7	1,5
6.	Кіцманський	4	10	19,3	7,9
7.	Новоселицький	2	5	9	3,7
8.	Путильський	-	-	-	-
9.	Сокирянський	1	2,5	8,1	3,3
10.	Сторожинецький	9	22,5	48	19,7
11.	Хотинський	2	5	14	5,8
12.	м. Чернівці	9	22,5	111,45	45,7
<i>Разом</i>		<i>40</i>	<i>100</i>	<i>243,9</i>	<i>100</i>

Для ППСМ в Чернівецькій області характерна закономірність: за кількістю переважають ППСМ, розміщені у селах, проте більші площі займають міські ППСМ. На міські ППСМ, що становлять 37,5 % кількості всіх ППСМ області, припадає 53,9 % території обласних ППСМ, на сільські парки, що становлять 52,5 % від всіх ППСМ області, припадає 36,1 % їх території. Площа 15 міських ППСМ - 132,45 га, становить більше половини від загальної площі ППСМ Чернівецької області. 9 чернівецьких ППСМ загальною площею 111,45 га становлять 84 % території міських парків. Крім Чернівців, парки знаходяться ще в 6 містах: Вашківцях, Вижниці, Герці, Заставні, Сторожинці, Хотині.

У селищах міського типу Лужани, Берегомет, Глибока та Красноільськ знаходяться 4 ППСМ, у співвідношенні ППСМ за кількістю та площею займають по 10 %. У 20-ти селах 10-ти адміністративних районів розміщені 21 ППСМ.

Міські ППСМ у просторовій організації тяжіють до центра населеного пункту та до житлових районів, доступні у транспортному відношенні. Для них характерне збереження паркових композицій міста.

У ППСМ на основі лісових масивів чи за архітектурними рішеннями здійснювалось насадження цінних та місцевих видів рослин, догляд за садово-парковим ландшафтом. Парки розраховані на міських мешканців та гостей міста (особливо ППСМ м. Чернівців). Селищні та сільські ППСМ у

просторовій організації суттєво не відрізняються. Для них характерне органічне включення паркових композицій у навколишнє природне середовище. Парки зазвичай розміщуються поблизу річок, озер, водосховищ, вздовж яких створюються прогулянкові алеї, оглядові майданчики [10, с.20]. Різною є кількість мешканців сіл та селищ, які користуються конкретним ППСМ.

Найбільшими з міських ППСМ у адміністративних районах Чернівецької області є Сторожинецький, Вашківецький (по 5 га), в Чернівцях – ЦПКіВ ім. Т. Шевченка (16,9 га), та Жовтневий парк (63,5 га). Найбільшими з селищних ППСМ у Чернівецькій області є Красноільський (12 га) та Глибоцький (6 га). Серед сільських ППСМ вирізняються за розміром (по 10 га) ППСМ сіл Оршівці (Кіцманського району), Буденець, Стара Жадова (Сторожинецького району) та Ставчани (Хотинського району).

Як свідчать дані Реєстру територій та об'єктів природно заповідного фонду Чернівецької області (надалі – Реєстр), більшість ППСМ була закладена у ХІХ ст. Їхня цінність формувалась через вибір дерев та чагарників, що створювали ландшафтні композиції; рішення просторового оформлення та функціональних характеристик.

Близько 1/3 всіх ППСМ схожа за походженням – мали знатних власників (баронів, графів, поміщиків, панів). Відома у Європі ще з ХVІІІ ст. мода на закладення присадибних парків поширилась на територію області лишень наприкінці ХІХ. В основі створених парків того часу були лісові насадження. Декоративні й плодові дерева завозили з австрійських, голландських, німецьких, французьких, польських та італійських розсадників. Пізніше – також із чеських та карпатських розсадників та шкілок, власних оранжерей на шквал Романківецькому парку (Сокирянський район): рослини, вирощені в них постачались по всьому Хотинському повіту. Серед цінних порід в Буковинських ППСМ зустрічаються такі екзоти та релікти: айва японська (*Chaenomeles*), акація жовта (*Caragana arborescens*), акація рожева (*Robinia viscosa Vent.*), барбарис (*Berberis*), береза бородавчата (*Betula pendula Roth.*), бересклет (*Euonymus*), бузок гімалайський (*Syringa emodi WALL.*), гінкго білоба (**Ginkgo biloba**), горобина чорноплідна (*Aronia melanocarpa Elliot.*), камфорне дерево *Cinnamomum camphora*), каркас західний (залізне дерево) (*Celtis australis*), катальпа (*Catalpa*), каштан голий (*Aesculus glabra*), каштан їстівний (*Castanea sativa Mill.*), кипарис (*Cuprèssus*), лже-апельсин (*Osageorange*), обліпіха (*Hippóphaë*), оцтове дерево (*Rhus typhina*), платан кленолистий (*Platanus acerifolia.*), сосна Веймутова (*Pinus strobus*), софора японська (*Styphnolóbium japonicum*), спірея іволистна (*Spiraea salicifolia*), спірея середня (*Spiraea media*), сумах кораловий (*Rhus copallinum*), тис ягідний (*Taxus baccata*), тополя білокора (*Populus alba*), тополя пірамідальна (*Populus pyramidalis Roz*), тсуга канадська (*Tsuga canadensis*), тюльпанове дерево (*Liriodendron*), туя східна (*Platyclusus orientalis*), явір український (*Acer pseudoplatanus*), ялівець звичайний (*Juniperus communis L.*), ялина балканська (*Picea omorika*), ялина блакитна (*Picea pungens f. glauca*), ялина срібляста (*Picea glauca (Moench.) Voss.*)

При формуванні паркового простору, прокладались системи стежок та алей, які відігравали роль каркасу при плануванні ландшафтних композицій. Часто на території ППСМ, колишніх поміщицьких парків створювались стави, фонтани чи встановлювались скульптурні композиції.

ППСПМ, засновані при поміщицьких садибах зберігають протягом тривалого періоду характерні прийоми ландшафтної організації території для відпочинку. Найскладнішим аспектом дбайливого ставлення до історичних парків є збереження первісного виду дерев. Актуальним завданням є пристосування таких парків для сучасного використання зі збереженням їхньої образної характеристики і планувальної основи [1, с.74]. Рекреація у парку даної природоохоронної категорії зазвичай проводиться у вигляді пасивного відпочинку у навколишньому природному середовищі.

У Чернівецькій області існує практика передачі колишніх панських маєтків, а з ними і парків, під користування закладам освіти чи охорони здоров'я (лікарня, санаторій). Учні чи пацієнти даних закладів можуть використовувати територію парків для заняття фізичними вправами. Забезпечення благоустрою та дотримання природоохоронного режиму на територіях ППСМ здійснюється сільською радою чи адміністрацією згаданих закладів.

Поміщицькі парки, що набули статусу ППСМ розміщуються в смт. Берегомет, Лужани, в селах Карапчів, Просіка, Буденець, Михальча, Клинівка, Романківці, Слобода-Комарівці, Стара Жадова, Чорторія, в містах Сторожинець, Вашківці та Чернівці.

Крім колишніх присадибних парків поміщиків, особливу цінність мають також парки та сквери міста Чернівців, внесені до Реєстру. Архітектори, закладаючи їх на поч. ХІХ ст., використовували для формування ландшафтних композицій цінні види дерев та чагарників. Ці парки та сквери, на відміну від присадибних, були загальнодоступними. Сквери нині є найменшими за площею, а парки м. Чернівців – найбільшими порівняно з іншими ППСМ області. У будь-якому разі, вони вписувались у загальну містобудівну структуру та створювали Чернівцям імідж прогресивного міста. Нині парки Чернівців відносять до знаменитих громадських садів того часу, на ряду з парками мм. Києва, Львова, Ніжина, Сімферополя, Полтави та Одеси [11, с.148]. У Реєстрі зазначено 3 парки-сквери, що розміщуються по вул. Кордуби, Стеценка та на Соборній площі (м. Чернівці). Їх розміри коливаються від 50 до 75 м² (0,5-0,75 га). Займаючи невелику площу, у сквері на вул. Стеценка росте 25 видів цінних дерев та чагарників. Два інші сквери сформувались на території площі Австрії (нині – Соборна) та площі Фердинанда (була на території ринку «Червоноармійський» та костелу Серця Ісуса). Ці сквери, мають не лише естетичне та наукове, але й історичне значення. Для короткочасної рекреації та психологічного комфорту відвідувачів, територія скверів має мережу доріжок, лавиці. При просторовій організації скверів використовують регулярні чи пейзажні прийоми планування. Центральними об'єктами проектування скверів є комбінації деревних та чагарникових насаджень,

композиції квітників. Часто їх територію прикрашає пам'ятник (Перемоги – на Соборній площі, цісарю Францу Йосифу – у сквері по вул. Кордуби).

Найбільші за площею та попитом рекреантів ППСМ є водночас одними з найстаріших у області (Фолькгартен (1830 р.) – ЦПКіВ ім. Т. Шевченка, панський на горі Габсбург (1830 р.) – ППСМ ім. Федьковича). Вони вбирали віденські традиції паркового будівництва. У парках встановлювали малі архітектурні форми, скульптурні композиції та фонтани. У таких парках створювалися оптимальні конфігурації доріг, площ й розміщення паркових споруд.

Таблиця 2

Види парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Чернівецької області

Загальні ознаки	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва											
	Види	Вишницький район	Герцаївський район	Глибоцький район	Заставнівський район	Кельменецький район	Кіцманський район	Новоселицький район	Сокирянський район	Сторожинецький р-н	Хотинський район	Місто Чернівці
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Статус	Загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Місцевого значення (40)	4	2	4	2	1	4	2	1	9	2	9
Розмір	Сквери (14)	2	1	2	2	-	-	-	-	3	-	4
	Парки (26)	2	1	2	-	1	4	2	1	6	2	5
Місце розташування	Сільські (в т.ч. селищні) (25)	2	1	4	1	1	4	2	1	8	1	-
	Міські (15)	2	1	-	1	-	-	-	-	1	1	9
Стиль	Пейзажні (40)	4	2	4	2	1	4	2	1	9	2	9
	Регулярні	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Функції	Поліфункціональні (3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	Монофункціональні (37)	4	2	4	2	1	4	2	1	9	2	6
Цінність	Історичне значення (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	Естетичне значення (40)	4	2	4	2	1	4	2	1	9	2	9
	Наукове значення (15)	1	2	-	1	-	2	1	-	1	-	7
	Пізнавальне значення (9)	3	-	1	-	-	-	-	1	2	-	2

Нині споруди та пристрої парку групуються, утворюючи функціональні зони: фізкультурно-оздоровчу, дитячу, видовишно-масову, культурно-просвітню, тихого відпочинку і прогулянок, розваг та атракціонів, господарську. Вони є основою рекреаційних середовищ, що поширюються не на всій території великих за площею багатофункціональних парків, залишаючи «недоторкані» куточки природи. Протягом всього періоду їх існування вони були (і досі залишаються) місцями масового відпочинку населення. Цьому сприяли просторова організація територій даних об'єктів

ПЗФ, їх функціональне наповнення (табл.2). Ще за австрійських часів у парках розміщувались ресторани, кав'ярні, проводились народні гуляння, взимку заливалася ковзанка. Від місць масового відпочинку (Жовтневий парк), особливим набором рекреаційних послуг (клуби, шоу-програми, заходи) відрізняється тип ППСМ парки культури і відпочинку. Даний тип парків був запроваджений у 30-ті рр. ХХ ст. і охопив як новостворені парки, так і раніше створені (ЦПКіВ ім. Калініна на базі Фолькгартен, нині – ЦПКіВ ім. Т. Шевченка).

Інший парк міста – парк Ф. Шіллера – зразок парку, що сформувався на основі існуючих лісів. Парковий ландшафт у ньому утворювався за рахунок ландшафтних рубок і нових посадок з урахуванням ландшафтно-таксаційної оцінки території. Інтенсивність рубок формування залежала від складу і просторових якостей лісової рослинності, композиційних особливостей створюваного паркового простору.

Упорядкуванням та благоустроєм міських скверів та парків займаються комунальні підприємства. Здійснюються санітарні рубки та рубки реконструкції, підсадка молодняку замість загиблих (ідентичного видового складу). До прикладу, при благоустрої території ЦПКіВ ім. Т. Шевченка, посадковий матеріал беруть з розсадників Чернівецького ботанічного саду.

ППСПМ Чернівецької області мають понад 100-річну історію, цінні рекреаційні ресурси, що сприяють рекреаційному природокористуванню. Проте значна кількість ППСМ, їх місцеве значення та історичні передумови спричинили до розвитку ряду проблемних питань, серед яких головними є: проведення інвентаризації природних ресурсів парків [2]; відновлення насаджень аналогічного видового складу (Петричанського, Клинівського, Чорнівського ППСМ та ін.); підсадження молодняку та проведення санітарних рубок (Вашківецького, Старожадівського, Карапчівського (Глибоцького району) ППСМ та ін.); благоустрої території (встановлення лавиць, урн для сміття, ліхтарів, огорожі на території Сторожинецького, Просокирянського ППСМ та ін.); очищення ставків, озер на території Вашківецького, Карапчівського, Брусницького парків; здійснення реконструкції споруд колишніх панських маєтків у Старожадівському, Просокирянському, Карапчівському парках); забезпечення доступу до ППСМ (Старожадівський).

У ППСМ м. Чернівців виникають такі ж проблеми та проблеми іншого характеру: нерівномірне навантаження по території та в часі на парки та сквери, підвищена загазованість повітря, що викликана близькістю до автошляхів (сквер на Соборній площі), забруднення територій ППСМ, незаконна рубка дерев (парк ім. Ф. Шіллера), заїзд на територію ППСМ на автотранспорті (ЦПКіВ ім. Т. Шевченка), пошкодження малих архітектурних форм, пам'ятників (ППСПМ ім. Ю. Федьковича), ліхтарів, лавиць, урн. У Садгірському ППСМ забруднений став, куди впадає джерело мінеральної води – гідрологічної пам'ятки природи «Садгірська мінеральна». Ще однією проблемою на шляху ефективного рекреаційного використання ППСМ в

Чернівецькій області є непоінформованість населення про їх наявність та стан справ у парках.

Всебічний розвиток ППСМ Чернівецької області забезпечить ефективне рекреаційне природокористування. Шлях до удосконалення діяльності парків полягає в формуванні та реалізації програм функціонування ППСМ на різних рівнях державного управління (державна, регіональна, обласна програми розвитку, інструкції та розпорядження, програми розвитку населених пунктів та програми розвитку ППСМ, що враховуватимуть стратегічні програми розвитку вищих рівнів та специфічні характеристики конкретного ППСМ).

Рис. 2. Вигляд сторінки веб-сайту «Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Чернівецької області»

Висновки. Управління парком складне і багатопланове, оскільки ППСМ є цілісним природним, національним, культурним, водночас,

історичним середовищем. Потрібно враховувати всі взаємозв'язки між його компонентами для формування естетичної, просторової, екологічної, художньо-образної, економічної, управлінської сторін паркової діяльності. Взаємодія їх повинна створювати єдність і цілісність ППСМ. Екологічно орієнтований туризм на території ППСМ в Чернівецькій області слід здійснювати, шляхом створення проектів розвитку ППСМ, у яких актуальними повинні стати наступні дії: виявлення та вирішення проблемних питань, здійснення природоохоронних заходів, заходів екопросвіти; популяризація туристичної привабливості ППСМ. Перспективний розвиток рекреаційної привабливості парків слід розглядати, розширюючи їх рекреаційні ресурси, послуги та враховуючи норми рекреаційних навантажень.

Багато ППСМ в області потребує конструктивного втручання для відновлення первісного вигляду планування парків, відтворення рідкісних видів рослин, омолодження деревостану. Реставрації потребують колишні палаци землевласників, які за тогочасною модою закладали парки. Їх відновлення необхідне для збереження пам'яті про засновників ППСМ, підвищення естетичної привабливості території та їх практичного застосування, до прикладу у якості закладів розміщення чи харчування, або – освітнього, медичного чи адміністративного закладу.

Поряд з популяризацією природоохоронних заходів у сучасних умовах велику роль відіграє екологічне та естетичне виховання. Воно тісно пов'язане не лише з формуванням бережного ставлення до оточуючої природи, але і з розумінням історико-культурної та естетичної суті об'єктів садово-паркового мистецтва. Території ППСМ можна використовувати для проведення екоосвітніх та волонтерських таборів, організації тематичних екомаршрутів. Важливим заходом для розвитку рекреаційної привабливості паркового середовища області є проведення екскурсій у ППСМ («7 чудес» Романківецького парку), чи створення музейної експозиції на базі поміщицького маєтку, яка б відображала передісторію та історію створення та розвитку парку. В таких музеях можуть бути зібрані плани, креслення, проекти, по яким створювався парковий ансамбль, гравюри, картини, костюми і речі побуту епохи, в яку проходило становлення та формування парку.

Крім того, парки та сквери можна використовувати як об'єкти показу на маршрутах екскурсійних програм туристичних фірм. Важливим доповненням до традиційних рекреаційних технологій парків може бути створення «стежки здоров'я», що розробляється для прихильників спортивної ходи, людей похилого віку та інвалідів. Для успішного збереження та тривалого функціонування не мале значення має обґрунтування перспектив розвитку паркових об'єктів, що входять до складу житлових комплексів, науково-дослідних, навчальних закладів чи інших спеціалізованих територій. Тому при розробці проекту перспективного використання парку важливо врахувати розвиток усього комплексу, до складу якого входить парк і обґрунтовано встановити

значення парку для комплексу. В умовах постіндустріального суспільства, різкої зміни екологічного становища, великого значення набуває робота, пов'язана з пошуком нових технологій оптимізації природного середовища. Значною мірою вона пов'язана з розвитком паркової культури, переорієнтацією та удосконаленням діяльності існуючої мережі ППСМ. Аналіз стану справ та дослідження можливостей рекреаційного природокористування ППСМ повинно базуватися на практичному застосуванні. Більшість (20) ППСМ Чернівецької області перебуває у віданні медичних та освітніх закладів, що сприяє здійсненню рекреаційної діяльності в їх межах, проте певною мірою обмежує доступність ППСМ для загалу (так парки з озеленених територій загального користування перетворились на озеленені території обмеженого користування). На даних територіях слід забезпечити комфортні умови для відновлення сил відпочиваючих, задоволення їх рекреаційних потреб.

Загальнодоступними є ППСМ у м. Чернівцях (6 з 9), та решта парків області. На їх території крім тихого відпочинку, фізкультурно-спортивних заходів здійснюються меморіальні заходи, функціонують клуби, виставки, заклади харчування та торгівлі, проводяться масові заходи (фестивалі, ярмарки, концерти). Для даних ППСМ характерний нерівномірний розподіл відпочиваючих. Основне рекреаційне навантаження припадає на місця масового відпочинку (ЦПКіВ ім. Шевченка, ППСМ «Жовтневий»). Для розвантаження завантажених парків, слід впровадити у менш відвідуваних ППСМ масові заходи, що сприятиме їх популяризації, розширенню асортименту рекреаційних послуг в їх межах та підвищенню рівня благоустрою їх територій.

Парки масового відпочинку, що функціонують в Чернівцях, можуть перетворитися на потужні культурно-рекреаційні центри, а монофункціональні парки в районах – виконувати більше функцій. Як свідчить зарубіжний досвід, поліфункціональна діяльність парків забезпечує населенню широкий і вільний вибір різноманітних форм проведення дозвілля та фізичного відпочинку, сприяє збагаченню життєвого досвіду, розвиває індивідуальні здібності, допомагає накопиченню інтелектуального потенціалу, стає місцем розваг [7, с.32].

Крім того, масові заходи: ярмарки, фестивалі, карнавали, маскаради, свята, що пов'язані з релігійними віруваннями, святковим календарем українського народу (Стрітєння, Масляниця, Івана Купала, Зелена неділя, Водохреща, Спас та інші) можуть бути проведені в різних ППСМ. У парках можна обладнати територію для урочистої виїзної церемонії реєстрації шлюбу. На невеликій відкритій ділянці ППСМ в Чернівецькій області можна обладнати велотрек, ролледром (Жовтневий парк), альпіністську стінку (парк ім. Шіллера). Взимку на галявинах парків можна влаштовувати тимчасові ковзанки.

ППСМ можуть бути місцем для проведення диспутів, читання віршів, прослуховування лекцій, поширення науково-популярних, навчальних та

інформаційних матеріалів та об'єктом дослідження, видань, диспутів, лекцій та віршів.

Популяризація ППСМ як рекреаційних об'єктів, може здійснюватись за допомогою створення тематичного веб-сайту. Тому слід розробити сайт, що буде інформаційним ресурсом ППСМ Чернівецької області у мережі Інтернет та дасть змогу повідомляти, моніторити та досліджувати рекреаційну діяльність, проблеми та перспективи їх вирішення у ППСМ (рис.2). Території ППСМ в Чернівецькій області розширяють рекреаційне природокористування при ефективному адмініструванні, що має враховувати теоретичні основи СПМ, проводити вище перелічені дії перспективного характеру. Дані об'єкти ПЗФ при підвищенні їх потенціалу, забезпечать ріст культурних, виховних, фізичних та економічних аспектів, що пов'язані з дозвіллям, відпочинком та саморозвитком особистості.

Використані джерела:

1. Білоус В.І. Садово-паркове мистецтво: коротка історія розвитку та методи створення художніх садів / В.І. Білоус – К.: Науковий світ, 2001 – 299 с.
2. Інструкція Державне управління охорони навколишнього природного середовища з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України.
3. Ключко Ю.М. Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень. Монографія / Ключко Ю.М., Ковтун В.Д., Троєльнікова Л.О., Цимбалюк Н.М.; Під наук. ред. Цимбалюк Н.М. – К.: - 2004.- 180 с.
4. Леоненко В.Б. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України / Леоненко В.Б., Стеценко М.П., Возний Ю.М. – К.: Київський університет, 2003. – 119 с.
5. Олійник О.С. Індустріалізація культури: теоретична розвідка [монографія] / Олійник О.С. - К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2008. – 174 с.
6. Парки культури і відпочинку у сфері індустрії розваг Парк [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://culturalstudies.in.ua/knigi_8_38.php
7. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. – К.: - 2005.- 408 с.
8. Одноралов В.С. Природно-заповідний фонд Української РСР, Реєстр-довідник заповідних об'єктів / В.С. Одноралов, В.П. Давидюк, О.Б. Божко та ін. За ред. М.А. Воїнственського - К.: Урожай, 1986. – 222 с.
9. Про затвердження реєстру територій та об'єктів природно-заповідного фонду Чернівецької області [Електронний ресурс]: рішення [прийнято Чернівецькою обласною радою 24.09.2008р. №230-22/08]. Режим доступу: <http://oblrada.cv.ua/document/list/409/>
10. Решетюк О.В. Заповідна справа. Теорія та практика [текст]: Навч.-метод. посіб. / О.В. Решетюк; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича - Чернівці: Рута, 2007- С. 95.
11. Родичкін І.Д. Сади, парки і заповідники України / І.Д. Родичкін. – К.: Вища шк., 1990. – 24 с.